Ochrana přírody v Libanonu

Robin Böhnisch

Od poloviny sedmdesátých let až do roku 1990 sužovala Libanon občanská válka mezi křesťanským a muslimským obyvatelstvem. Přesto během ní vzniklo nejen Ministerstvo životního prostředí, ale začala se rodit i některá chráněná území. Do současné doby zde však nebyl vyhlášen žádný národní park.

Péče o chráněná území není jen záležitostí státu

Přírodní rezervace v Libanonu vyhlašuje parlament stručným zákonem, který vymezuje hranici chráněného území, v některých případech vyjmenovává dotčené samosprávy. Právní norma zahrnuje i soupis v území zakázaných činností a uvádí tresty pro ty, kteří ustanovení překročí. Zákon rovněž uvádí pravidla, podle nichž je obsazován výbor rezervace. Jeho členy, zástupce místních samospráv, odborníky a členy nevládních organizací, které v praxi zajišťují správu rezervace, jmenuje Ministerstvo životního prostředí, a to na dobu tří let.

Kromě přírodních rezervací vyhlašovaných zákonem existuje v Libanonu řada dalších ploch, které se dočkaly různého stupně ochrany. Jedná se o lesní porosty, významné krajinné útvary, řeky a říční údolí, vyhlašované jako chráněná přírodní stanoviště rozhodnutím Ministerstva životního prostředí. Lesní chráněná území zřizuje také Ministerstvo zemědělství, turistické lokality zase chrání Ministerstvo turistiky. Lokality mimořádné přírodní a ekologické hodnoty vyžadující zvláštní pozornost zakládají jednotlivé regionální správy. Vhodný příklad této kategorie chráněných území představuje celosvětově významný jeskynní komplex Džejta v Keserwanských vápencích 18 kilometrů severně od Bejrútu. Jeskyně provozuje po dohodě s Ministerstvem turistiky soukromá společnost MAPAS. Firma se zavázala obnovit vnější i vnitřní infrastrukturu jeskyní, poškozenou v dobách občanské války. O zisk ze vstupného se dělí se samosprávou a vládou.

Cedr libanonský (Cedrus libani) je jedním ze čtyř recentních druhů rodu Cedrus.

Až na vrcholky hor

Malé zemi na východním konci Středozemního moře daly jméno zasněžené vrcholky hor. Název Libanon se odvozuje od aramejského slova *laban*, které jako výraz pro bílou barvu přešlo do arabštiny i hebrejštiny. Pohoří Libanon na západě a Antilibanon na východě svírají údolí Bikáa, představující severní počátek Velké příkopové propadliny, jež pokračuje na jih údolím Jordánu a Rudým mořem až k Africkému rohu. Nejvyšším vrcholkem pohoří Libanon a celého státu se stal Kurnat as-Sauda, dosahující nadmořské výšky 3 083 m. Nejvyšší hora Antilibanonu, Džebel al-Šajch (2 814 m), ležící na sporném pomezí Libanonu, Sýrie a Izraele, se stala známější jako Mount Chermon.

Jeskyně Džejta patří mezi turisticky nejatraktivnější lokality v Libanonu.

Libanon, to jsou především cedry

Důvod, proč se největšímu zájmu ochranářských organizací nejen z Libanonu, ale doslova z celého světa těší složitě geomorfologicky členěný západní masiv Libanon, který se zvedá od Středozemního moře, je jednoznačný. Právě tady najdeme cenné lesní ekosystémy, zejména zbytky původních porostů cedru libanonského *(Cedrus libani)*. Tvrzení, že cedry patří mezi dlouhověké dřeviny, není nadsazené: dožívají se stáří i více než tisíc let. Libanonské cedrové lesy patří mezi nejlépe dokumentované porosty na světě. Nejstarší zmínky nám totiž zanechali Sumerové a sahají až do 3. tisíciletí před naším letopočtem. Mladší *Epos o Gilgamešovi* mluví o libanonských cedrových lesích jako o *„tisíc mil dlouhých a tisíc mil širokých"*. Zdroje Ministerstva životního prostředí uvádějí, že území dnešního Libanonu bylo v minulosti zalesněno zhruba ze tří čtvrtin, přičemž značná část lesů připadala na porosty s přítomností cedru. Na drastickém úbytku nápadných stromů se široce kuželovitou, později deštníkovitou korunou se v libanonských horách podepsaly všechny významné středozemské civilizace. Féničané je využívali k výstavbě proslulé obchodní flotily, izraelité k lékařským a náboženským účelům: z libanonských cedrů měl být podle tradice zbudován i Šalamounův chrám v Jeruzalémě. Egypťanům se cedrová pryskyřice hodila k propracovanému balzamování zemřelých. Nezanedbatelný podíl na odlesnění Levanty měli i Řekové a Římané. K ničení cedrů nedocházelo jen v antice či ve středověku. Cedrové lesy nebyly bohužel ušetřeny těžby ani v 19. a 20. století. O tom, jak si Libanonci cení cedrů, nejlépe vypovídá skutečnost, že za pokácení stromu hrozí viníku tříměsíční až tříleté vězení a provinilec navíc musí zaplatit pokutu asi 30 000 Kč plus cenu vytěženého dřeva.

Pravděpodobně první pokus o ochranu libanonských lesů podnikl na začátku 2. století našeho letopočtu římský císař

V Libanonu se vyskytuje na 60 druhů z čeledi Orchideaceae. Zleva: vstavač trojzubý (Orchis tridentata) u jeskyně Džejta, vstavač anatolský (Orchis anatolica) na okraji lesního porostu v pohoří Libanon, rudohlávek jehlancovitý (Anacamptis pyramidalis) v kamenité pastvině v pohoří Libanon

Jarní slunce vytáhlo po zimní hibernaci na lov vyhublého chameleona obecného (Chamaeleo chamaeleon) nedaleko horské vesnice Maasser.

Hadrián, když je vyhlásil za císařskou državu. Podobně mamelucká dynastie, vládnoucí v oblasti v období let 1250–1517, omezila v tehdy zbývajících porostech těžbu. Opatření na půl cesty mezi romantickým zakonzervováním přírody a promyšlenou péčí o ni uskutečnila až britská královna a indická císařovna Viktorie v roce 1876. Vládkyně ve své době politicky a hospodářsky nejsilnějšího státu světa zaplatila výstavbu vysoké kamenné zdi okolo 102 ha velkého porostu cedrů přežívajících nad údolím Kadiša poblíž vesnice Bšarré. Stavba měla ochránit semenáčky před spásáním kozami a podpořit tak přirozenou obnovu porostu. Úsilí panovnice přišlo zcela vniveč za 1. světové války, kdy britským vojákům posloužila část vůbec nejstaršího cedrového lesa k budování strategicky významné železnice. O zbytky porostu dnes pečuje nevládní Výbor přátel cedrového lesa: území je opět oploceno a doslova protkáno dlážděnými chodníky. V roce 1998 lokalitu známou jednoduše jen jako Cedry, někdy také Cedry Boží nebo Cedry Páně zařadila Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO) naprosto oprávněně mezi prestižní místa světového dědictví.

Mezi rezervace, které mají jako jeden z prioritních cílů návrat cedrů do libanonské krajiny, patří rezervace Tannourine, kde se cedrový les těší ochraně od roku 1999, a Horš Echden. Posledně jmenované chráněné území leží v horách jihovýchodně od Tripolisu a bylo vyhlášeno v roce 1992.

Chráněná území pečují o nejcennější přírodní a někdy kulturní dědictví země

Největší chráněné území v Libanonu představuje Al Šuf, nacházející se v pohoří Libanon jihovýchodně od Bejrútu. Zabírá plných 5 % rozlohy celé země a bylo vyhlášeno v červnu 1996. O devět let později se už jako biosférická rezervace UNESCO rozrostla na celkem 500 km^2: její součástí se tehdy staly i mokřady Ammik v údolí Bikáa a vesnice obklopujících původní horskou rezervaci. Jádrovou zónu rezervace tvoří 161 km^2 včetně 650 ha porostů cedru libanonského, což představuje plnou čtvrtinu celkové rozlohy dochovaných cedrových lesů. Kromě cedrů patří mezi tamější významné dřeviny opadavý dub perský *(Quercus brantii)*, poloopadavý dub hálkový *(Q. infectoria)* či jalovec červenoplodý *(Juniperus oxycedrus)*. Dosud bylo v rezervaci zaznamenáno 520 druhů rostlin, 250 druhů ptáků (zejména v mokřadech Ammik, které jsou významnou zastávkou tažného ptactva), 29 druhů obojživelníků a plazů a 32 druhů savců včetně některých velkých šelem.

Naopak za nejstarší libanonskou rezervací Bentael se musíme vypravit na severovýchod od Byblosu. Vznikla, byť bez požehnání úřadů,

Výraznými druhy v podrostu chráněných lesů v biosférické rezervaci Al Šuf jsou kosatec (Iris histrio) a brambořík (Cyclamen coum) .

Endemický přízemní česnek libanonský (Allium libani) se vyskytuje ve vysokých polohách u lyžařského střediska Kfardebian.

Mokřady Ammik v údolí Bikáa nedaleko usedlosti Kefraya jsou významnou zastávkou na africkém tahu ptáků ze střední a východní Evropy a západní Asie.

už v roce 1981, kdy místní obyvatelé začali bránit toto jedinečné území před hrozícím zastavěním. Živelná výstavba a neexistující územní plánování zůstává v Libanonu dodnes závažným problémem. Úředně byla rezervace na lokalitě vyhlášena až v roce 1999 na 110 ha a chrání středomořské lesní porosty na skalách s řadou jeskyní a památkami na rané křesťanství. Lesy charakterizují také další dvě biosférické rezervace UNESCO, Džebel Rihan na jihu země a Džebel Musá, ležící severovýchodně od metropole Bejrútu poblíž lyžařského střediska Faradža. Jedinečné porosty jalovců chrání rezervace Jamune na severovýchodě od městečka Baalbeku, proslulého chrámovými stavbami z 1–3. století n. l.

Přírodu středomořského pobřeží uchovávají hned dvě rezervace, Pobřeží Tyru a Palmové ostrovy. První z nich vznikla v roce 1998 na 380 ha poblíž jiholibanonského města Tyr, asi 80 km jižně od Bejrútu. Představuje nejzachovalejší libanonskou písečnou pláž, kde se stále ještě rozmnožují mořské želvy, jmenovitě velká kareta obrovská *(Chelonia mydas)* a menší a také hojnější kareta obecná *(Caretta caretta)*. Přírodní rezervaci Palmové ostrovy u Tripolisu na severu země tvoří tři ostrůvky o celkové rozloze 4,2 km^2, jež se zákonné ochrany dočkaly už v roce 1992. S výjimkou několika letních týdnů je rezervace pro veřejnost uzavřená. V roce 2006 během konfliktu Izraele s organizací Hizballáh usazenou v Libanonu znečistily ostrovy, kde také kladou mořské želvy vejce, ropné produkty z bombardované elektrárny Džijeh.

Libanonská státní ochrana přírody se do značné míry opírá o zájem místních obyvatel. Skutečnost, že trauma vleklého ozbrojeného konfliktu nevzalo lidem snahu bránit výjimečné přírodní krásy této malé země východního Středomoří, si bezesporu zaslouží uznání.

Fotografie Robin Böhnisch
Autor je místopředsedou výboru pro životní prostředí Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

SUMMARY

Böhnisch R.: Nature Conservation in Lebanon

Nature conservation has been developing in Lebanon since 1991 when the civil war ended. There is a wide range of nature reserves and other protected areas in the country. Reserves are declared by the Parliament pursuant to a law. NGOs and local communities play a key role in nature conservation, namely in managing the protected areas. Traditionally, the State Nature Conservancy authorities and NGOs aim at forest growths including those of cedars of Lebanon and other tree species in the Mount Lebanon. The Al Shouf UNECSO Biosphere Reserve is the Lebanese largest protected area covering 5% of the country's whole territory. In addition, Lebanon has been protecting Mediterranean coastal ecosystems. The author expresses his thanks to Mr Jhonny Bou Ghosn for huge help and to Dr. Nabil Haddad, the MAPAS General Manager, for kind permission to take photos in the famous Jeita caves.